

Het Verzwegen Geweld: Een Analyse van Narratieve Vorming, Actornetwerken en Blinde Vlekken in het Nederlandse Femicide-debat (2018–2024)

Inleiding: De Gemaakte Werkelijkheid van Femicide

Dit rapport stelt dat het maatschappelijk begrip van 'femicide' in Nederland geen objectief gegeven is, maar een geconstrueerde werkelijkheid. Deze werkelijkheid wordt gevormd door een complex samenspel van actoren, narratieven en machtsstructuren die bepalen hoe het doden van vrouwen wordt gedefinieerd, besproken en aangepakt. De term 'narratieve manipulatie', die centraal staat in deze analyse, wordt hier niet uitsluitend geïnterpreteerd als een bewuste, kwaadwillende handeling. Het omvat tevens het systemische resultaat van institutionele routines, medialogica en politieke keuzes die bepaalde aspecten van het probleem prominent belichten, terwijl andere systematisch worden verhuld of gemarginaliseerd.

De doelstelling van dit onderzoek is om deze narratieve constructie te ontleden en de onderliggende mechanismen bloot te leggen. We analyseren wie de dominante sprekers zijn en hoe zij met elkaar verbonden zijn (het actornetwerk), welke verhalen zij vertellen en met welke frames zij de publieke opinie beïnvloeden (narratieve framing), hoe internationale krachten en kaders hierop inwerken (geopolitieke invloeden), en, cruciaal, wat er systematisch on gezegd blijft in het dominante discours (de verzwegen narratieven en blinde vlekken). Door deze gelaagde analyse wordt duidelijk dat de strijd tegen femicide niet alleen een strijd is om veiligheid en recht, maar ook een strijd om de definitie van de werkelijkheid zelf.

Om deze complexe dynamiek te doorgronden, hanteert dit rapport een drieledig analytisch kader. Ten eerste wordt gebruikgemaakt van de Actor-Network Theory (ANT) om het web van menselijke en niet-menselijke actoren (zoals statistieken, wetten en technologieën) in kaart te brengen die gezamenlijk het femicide-discours produceren. Ten tweede wordt een kritische discoursanalyse toegepast op media-uitingen, beleidsdocumenten en juridische teksten om de dominante en

concurrerende narratieven te identificeren. Ten slotte wordt een continue meta-reflectieve benadering gehanteerd, specifiek gericht op het opsporen van de 'verzwegen narratieven' en 'blinde vlekken'. Deze benadering stelt ons in staat om niet alleen te analyseren wat er gezegd wordt, maar juist ook wat er ontbreekt in het debat en waarom.

Het rapport is als volgt gestructureerd. Hoofdstuk 1 analyseert de rol van statistieken als het fundament en tegelijkertijd het strijdtoneel van het femicide-debat. Hoofdstuk 2 brengt het complexe actornetwerk in kaart, van overheidsinstanties tot NGO's en mediafiguren, en onderzoekt de machts- en financieringsrelaties die dit netwerk structureren. Hoofdstuk 3 duikt diep in de praktijk van narratieve framing aan de hand van twee contrasterende casestudies: 'eerwraak' en 'intieme terreur'. Hoofdstuk 4 plaatst het Nederlandse debat in een bredere context door de invloed van supranationale kaders en geopolitieke fricties te onderzoeken. Hoofdstuk 5, het sluitstuk van de analyse, voert een meta-reflectie uit op de systematische blinde vlekken van het discours, zoals intersectionaliteit en de rol van mannelijkheid. Het rapport besluit met een synthese van de bevindingen en een reeks gelaagde aanbevelingen voor beleidsmakers, media en het maatschappelijk middenveld.

Hoofdstuk 1: De Cijfers als Fundament en Strijdtoneel

Statistieken vormen de schijnbare objectieve basis waarop het maatschappelijke debat over femicide is gebouwd. Ze kwantificeren de tragedie, geven er een schaal aan en bieden een feitelijk ankerpunt voor beleid en activisme. Dit hoofdstuk betoogt echter dat cijfers geen neutrale feiten zijn; ze zijn zelf een product van definitiekeuzes en registratiepraktijken. Bovendien worden ze strategisch ingezet als narratieve instrumenten in de strijd om de definitie, erkenning en urgentie van femicide. De data zijn zowel het fundament als het strijdtoneel van het discours.

1.1 De Omvang van het Probleem: Een Kwantitatief Overzicht

De basis van het Nederlandse femicide-discours wordt gevormd door de jaarlijkse moord- en doodslagcijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Deze

cijfers tonen een relatief stabiel, maar hardnekkig patroon van dodelijk geweld tegen vrouwen in de onderzoeksperiode 2018–2024. Volgens het CBS werden er 43 vrouwen gedood in 2018, 44 in zowel 2019 als 2020, 38 in 2021, 48 in 2022 en 41 (voorlopige cijfers) in 2023.¹ Over de periode 2018 tot en met 2022 komt dit neer op een totaal van 217 omgebrachte vrouwen.² Deze data worden bevestigd en aangevuld door internationale organen zoals het European Institute for Gender Equality (EIGE), dat voor 2022 eveneens 48 vrouwelijke slachtoffers van homicide rapporteerde op basis van politiegegevens. EIGE maakt daarbij een verdere specificatie: 36 van deze gevallen werden geclassificeerd als 'domestic homicide' (doding in huiselijke kring) en 24 als 'intimate partner homicide' (doding door een intieme partner).³

De ware kracht van deze statistieken voor het femicide-narratief ligt echter niet in de absolute aantallen, maar in de analyse van de dader-slachtofferrelatie. Hier openbaart zich een fundamentele asymmetrie tussen dodelijk geweld tegen vrouwen en mannen, die de kern vormt van het argument dat femicide een genderspecifiek fenomeen is. Geconsolideerde data van het CBS over de periode 2014-2023 laten zien dat maar liefst 54,4% van de vermoorde vrouwen werd gedood door haar (ex-)partner. Voor mannen is dit percentage slechts 4,7%.¹ Wanneer men inzoomt op de periode 2018-2022, wordt dit beeld nog scherper: zes op de tien gedode vrouwen werden omgebracht door hun (ex-)partner.⁴ Voor de meest kwetsbare leeftijdsgroep, vrouwen tussen 20 en 60 jaar, stijgt dit aandeel zelfs tot 70%.¹

Dit scherpe contrast legitimeert de roep om het geweld niet als een algemeen moordprobleem te beschouwen, maar als een specifiek gendergerelateerd probleem. Mannen zijn weliswaar vaker het slachtoffer van moord of doodslag in absolute zin, maar zij worden voornamelijk gedood door kennissen (29,0%) of in het criminele circuit (12,3%), en veel minder vaak in de intieme sfeer.¹ Voor vrouwen is de gevaarlijkste plek juist de eigen woning en de gevaarlijkste persoon de eigen (ex-)partner. Deze statistische realiteit is de onmisbare brandstof voor het narratief dat femicide onderscheidt van andere vormen van dodelijk geweld.

Tabel 1.1: Slachtoffers van Moord en Doodslag in Nederland naar Geslacht (2018–2023)

Jaar	Totaal Slachtoffers	Mannen	Vrouwen
2018	119	76	43
2019	125	81	44

2020	121	77	44
2021	126	88	38
2022	143	95	48
2023*	125	84	41

Bron: CBS.¹ De cijfers voor 2023 zijn voorlopig.

1.2 De Retorische Kracht van een Getal: "Elke Acht Dagen"

Ruwe data en percentages, hoe onthullend ook, hebben vaak een beperkte mobiliserende kracht. Om maatschappelijke en politieke urgentie te creëren, moeten statistieken worden vertaald naar een krachtig en invoelbaar verhaal. In het Nederlandse femicide-debat is de slogan "elke acht dagen wordt een vrouw vermoord" het meest succesvolle voorbeeld van een dergelijke narratieve transformatie. Deze frase, een afgerond gemiddelde gebaseerd op de jaarlijkse slachtofferaantallen, is alomtegenwoordig en wordt consistent gebruikt door een breed scala aan actoren.

Hulporganisaties zoals Sterk Huis ⁶, kennisinstituten als Atria ⁵, media-outlets van BNNVARA tot LINDA.nl ⁵, en zelfs het Openbaar Ministerie ⁸ en politici ⁹ herhalen deze statistiek. De kracht ervan schuilt in de eenvoud en de ritmische, bijna onontkoombare frequentie die het suggereert. Het verandert een abstract jaargemiddelde van circa 43 in een concrete, terugkerende gebeurtenis. Het framet femicide niet als een reeks losstaande incidenten, maar als een pandemisch, structureel probleem met een meedogenloze regelmaat.⁷ De toevoeging "door haar (ex-)partner" die vaak volgt, koppelt deze frequentie direct aan de intieme sfeer, wat de schok verder vergroot.¹¹

Deze slogan is een schoolvoorbeeld van narratieve framing. Het is geen onjuiste weergave van de data, maar een uiterst effectieve selectie en presentatie ervan. Het illustreert hoe een statistisch feit wordt omgevormd tot een mobiliserend symbool, een 'soundbite' die essentieel is om het onderwerp hoog op de maatschappelijke en politieke agenda te krijgen en te houden. Het getal wordt een verhaal, en dat verhaal

drijft de roep om actie aan.

1.3 De Limieten van de Data: Wat de Cijfers Verzwijgen

Ondanks hun centrale rol, hebben de officiële statistieken een fundamentele beperking die een diepe blinde vlek in het discours creëert: het ontbreken van een wettelijke of statistische categorie 'femicide' in Nederland. Het Wetboek van Strafrecht kent de term niet, waardoor een dader er niet specifiek voor veroordeeld kan worden.² De politie en het CBS registreren 'moord op een vrouw' of 'doodslag op een vrouw', maar niet de onderliggende gendergerelateerde motivatie die de kern vormt van de internationaal gehanteerde definities van femicide.¹⁴ De huidige cijfers zijn dus een proxy, een benadering gebaseerd op het geslacht van het slachtoffer en de relatie tot de dader, maar geen directe meting van het fenomeen zelf.

Deze methodologische lacune wordt expliciet erkend door de meest vooruitstrevende actoren in het veld. De Nederlandse Femicide Monitor, een initiatief van de Universiteit Leiden onder leiding van prof. dr. Marieke Liem, stelt ondubbelzinnig dat zij alle gevallen van moord en doodslag op vrouwen registreren, juist omdat er momenteel "geen goede wetenschappelijke manier [is] om dit onderscheid [tussen femicide en andere moorden op vrouwen] te kunnen maken".¹⁶ Het ontwikkelen van een dergelijke methode is een expliciet doel van hun toekomstig onderzoek. Ook het WODC, het wetenschappelijk bureau van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, onderzoekt momenteel hoe genderspecifieke factoren en seksistische motieven worden meegewogen in de rechtspraak, wat impliceert dat dit nu niet systematisch gebeurt.¹⁷

De meest significante blinde vlek is echter het immense 'dark number' van geweld dat aan femicide voorafgaat. Femicide is zelden een opzichzelfstaande gebeurtenis, maar vaak de culminatie van een langdurig patroon van misbruik en controle.³ Data van het EIGE tonen aan dat slechts een klein deel (10%) van de vrouwen in Nederland die partnergeweld ervaren, dit meldt bij de politie.³ Experts geven aan dat op het moment dat een vrouw de politie inschakelt, er gemiddeld al 33 geweldsincidenten hebben plaatsgevonden.¹² Dit betekent dat de officiële registraties van huiselijk geweld, stalking en bedreiging – de 'rode vlaggen' voor femicide – slechts het topje van de ijsberg vertegenwoordigen.¹⁸ De cijfers die het debat domineren, tonen de fatale uitkomst, maar verzwijgen de enorme, grotendeels onzichtbare oceaan van niet-fataal

geweld en dwang die eraan voorafgaat.

De discussie over femicide wordt dus gevoerd op basis van een paradoxale dataset. De officiële cijfers zijn te beperkt om de ware aard en omvang van gendergerelateerde doding te vangen, omdat de cruciale factor – de gender-motivatie – niet wordt geregistreerd. Tegelijkertijd zijn juist deze gebrekkige data het meest krachtige en onmisbare instrument voor actoren om het bestaan en de ernst van femicide te beargumenteren.

Dit proces ontvouwt zich in een aantal stappen. Eerst hebben maatschappelijke organisaties en media 'hard' bewijs nodig om het probleem te agenderen. De meest gezaghebbende en objectief ogende bron hiervoor zijn de kwantitatieve data van officiële instanties als het CBS.¹ Deze data zijn echter, zoals vastgesteld, 'gender-blind' in hun registratie; ze tellen lichamen en dader-slachtofferrelaties, maar geen motieven.¹⁶ Vervolgens 'vertalen' de actoren deze gender-blinde data naar een expliciet gender-specifiek narratief. Dit doen zij door de statistische asymmetrie in de dader-slachtofferrelatie uit te vergroten – de 54% partnerdoding bij vrouwen versus de 5% bij mannen wordt het centrale bewijsstuk. Daarnaast wordt het abstracte jaargemiddelde omgezet in een concrete, alarmerende frequentie: "elke 8 dagen". Op deze manier wordt een onvolledige dataset het fundament voor een krachtig, gemobiliseerd narratief. De inherente zwakte van de data – het onvermogen om 'femicide' direct te meten – wordt omgebogen tot de drijvende kracht achter de campagne: er wordt gepleit voor de erkenning van de term en de noodzaak van betere, gendersensitieve dataverzameling.¹⁹ Dit creëert een cyclisch proces van narratieve constructie, waarin de beperkingen van de data de brandstof vormen voor de beweging die juist die beperkingen wil opheffen.

Tabel 1.2: Dader-Slachtoffer Relatie bij Moord/Doodslag naar Geslacht (Geconsolideerd 2014-2023)

Relatie tot (vermoedelijke) dader	Vrouwen (%)	Mannen (%)
(Ex-)partner	54,4	4,7
Ouder van slachtoffer	7,5	4,4
Overig familie	12,6	6,5

Kennis of vriend(in)	11,2	29,0
Criminelen onderling	0,5	12,3
Geen connectie	6,3	12,8
Overig/onbekend	3,2	9,9
Dader onbekend	4,4	20,4

Bron: Gebaseerd op data van CBS.¹ De tabel visualiseert de fundamentele asymmetrie in de context van dodelijk geweld, wat de basis vormt voor het femicide-discours.

Hoofdstuk 2: Het Actornetwerk van Femicide: Wie Spreekt, en Met Welke Macht?

Het debat over femicide in Nederland wordt niet gevoerd in een vacuüm, maar wordt actief gevormd door een complex en dynamisch netwerk van actoren. Conform de Actor-Network Theory (ANT) bestaat dit netwerk uit menselijke en niet-menselijke entiteiten die elkaar beïnvloeden, allianties vormen en gezamenlijk de 'werkelijkheid' van femicide construeren. Dit hoofdstuk brengt dit netwerk in kaart, van overheidsinstanties en maatschappelijke organisaties tot mediafiguren en financieringsstromen, om te analyseren wie de macht heeft om te spreken, wie de agenda bepaalt en hoe de onderlinge relaties het discours structureren.

2.1 De Staat als Regulator en Actor

De Nederlandse staat is geen monolithische entiteit, maar een verzameling van diverse actoren die elk een eigen, soms tegenstrijdige, rol spelen in het femicide-discours.

De Overheid en het Beleid: De presentatie van het kabinetsplan 'Stop Femicide!' in juni 2024 markeert een cruciaal moment.²¹ Het plan is een directe reactie op de

toegenomen maatschappelijke en politieke druk, aangejaagd door het maatschappelijk middenveld en de media.² De inhoud van het plan, met een focus op vroegsignalering, het verbeteren van de ketensamenwerking tussen zorg en veiligheid, en het doorbreken van genderstereotypen, toont een significante verschuiving.²¹ De overheid beweegt van een primair reactieve, strafrechtelijke benadering naar een (beoogde) proactieve, preventieve strategie. Dit plan fungeert als een centraal 'knooppunt' in het netwerk, waar de eisen van andere actoren worden vertaald naar officieel beleid.

Het Openbaar Ministerie (OM): Het OM heeft zich in de afgelopen jaren ontwikkeld tot een opvallend proactieve actor. In plaats van louter te vervolgen, positioneert het OM zich als een instantie die het probleem duidt en de aanpak wil verbeteren. Procureur-generaal Sue Preenen spreekt publiekelijk over de "verontrustend" hoge cijfers en de noodzaak voor meer aandacht.⁸ Belangrijker nog is dat het OM het activistische narratief van 'intieme terreur' en de patroonmatige aard van het geweld heeft geïnternaliseerd.¹² In persberichten en requisitoirs wordt de term 'femicide' expliciet gebruikt om de ernst van een zaak te onderstrepen en het maatschappelijke kader te duiden.²² Deze internalisering van de terminologie en de analyse van het maatschappelijk middenveld binnen de justitiële keten is een teken van een succesvolle narratieve beïnvloeding.

Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC): Als de primaire kennisproducent voor het Ministerie van Justitie en Veiligheid, fungeert het WODC als de 'objectiverende' arm van de staat. Lopende onderzoeken naar de juridische erkenning van femicide in de rechtspraak en de factoren die meewegen bij de straftoemeting zijn hier illustratief voor.⁹ Het WODC wordt ingezet om complexe, politiek geladen vragen ('moet femicide in de wet?') te vertalen naar wetenschappelijke onderzoeksvragen. De uitkomsten van deze onderzoeken zullen vervolgens weer dienen als legitimatie voor toekomstig beleid, waarmee de cyclus van kennisproductie en beleidsvorming wordt bestendigd.

De Politiek: De Tweede Kamer fungeert als het podium waar maatschappelijke druk wordt omgezet in politieke actie. De initiatiefnota 'Femicide – erkenning en aanpak van gendergerelateerd dodelijk geweld', ingediend door Kamerlid Songül Mutluer (GroenLinks-PvdA) in november 2024, is hier een sleutelvoorbeeld van.²⁴ Deze nota vertaalt de eisen die al langer leven in het maatschappelijk middenveld – zoals het apart strafbaar stellen van psychisch geweld (dwingende controle), het verhogen van de strafmaat voor stalking en het verbeteren van de informatie-uitwisseling²⁴ – naar een concreet politiek voorstel. Dit dwingt de regering tot een formele reactie en versnelt de beleidsvorming, zoals blijkt uit de Kamerbrieven die naar de nota

verwijzen.²⁷

2.2 Het Maatschappelijk Middenveld als Motor en Geweten

Het maatschappelijk middenveld (civil society) is ontegenzeggelijk de motor achter het agenderen van femicide in Nederland. Binnen dit veld opereren diverse actoren met verschillende specialisaties.

Kennis- en Expertisecentra: Organisaties als Atria en Movisie fungeren als het intellectuele geweten van de beweging. Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, positioneert zich als een centrale hub voor kennis en belangenbehartiging. Zij benadrukken consequent het belang van een eenduidige, internationaal erkende definitie van femicide en wijzen op het gebrek aan specifiek Nederlands onderzoek naar het fenomeen.¹⁵ Door Nederlandse data te verbinden aan internationale statistieken, zoals die van de EU, versterken ze het argument dat Nederland relatief slecht presteert.³⁰ Movisie, landelijk kennisinstituut voor sociale vraagstukken, focust meer op de beleidsmatige en maatschappelijke implementatie. Zij pleiten eveneens voor een gedeelde definitie en verbreden het debat door te stellen dat femicide meer omvat dan alleen partnerdoding en dat het geframed moet worden als een structureel probleem, niet als een reeks op zichzelf staande 'gezinsdrama's'.¹⁴

Belangenorganisaties en Hulpverlening: Op het snijvlak van activisme en directe hulpverlening opereren organisaties als Emancipator, Sterk Huis, Blijf Groep en de Veilig Thuis-organisaties. Emancipator brengt een cruciaal, maar in het publieke debat vaak nog onderbelicht perspectief in: de noodzaak om de rol van mannen, mannelijkheid en mannelijkheidsnormen te betrekken bij de preventie van geweld.³¹ Organisaties als Sterk Huis en Blijf Groep zijn essentieel in het vertalen van de abstracte problematiek naar concrete, herkenbare signalen voor het grote publiek, zoals de lijsten met 'rode vlaggen' die duiden op intieme terreur.² Veilig Thuis is de institutionele spil in de hulpverleningsketen, de organisatie waar meldingen binnenkomen en de ketensamenwerking die de overheid zo graag wil verbeteren, in de praktijk vorm moet krijgen.²¹

Academische Actoren: De lancering van de Nederlandse Femicide Monitor door de Universiteit Leiden in 2025 is een zeer significante ontwikkeling.¹⁶ Dit project, onder leiding van prof. dr. Marieke Liem, institutionaliseert de dataverzameling over doding

van vrouwen buiten de directe invloedssfeer van de overheid. Hiermee wordt een onafhankelijke en wetenschappelijk gevalideerde kennisbron gecreëerd die kan dienen als basis voor diepgaander onderzoek, kritische journalistiek en evidence-based beleidsvorming. Het creëert een nieuw, machtig knooppunt in het kennisnetwerk.

2.3 De Media als Versterker en Framer

De media spelen een ambivalente, maar onmiskenbare rol als versterker en framer van het femicide-narratief. Enerzijds dragen zij bij aan het in stand houden van verhullende taal, anderzijds zijn zij cruciaal geweest in de recente verschuiving naar de term 'femicide'. Steeds vaker wordt in nieuwsartikelen en opiniebijdragen expliciet gesteld dat termen als 'familiedrama' of 'crime passionnel' de genderdimensie van het geweld verhullen en dat 'femicide' de correcte benaming is.⁵

Binnen dit medialandschap is de rol van rechtbankverslaggever Saskia Belleman van De Telegraaf bijzonder opvallend. Zij kan worden beschouwd als een 'narratieve entrepreneur': een individu dat erin slaagt een complex maatschappelijk probleem te vertalen naar een begrijpelijk en meeslepend verhaal voor een breed publiek. Haar podcastserie 'Zij is van mij' en haar frequente optredens in talkshows en andere media hebben het onderwerp femicide op een ongekende schaal geagendeerd.³⁴ Belleman focust consequent op de patronen van dwingende controle die aan de moorden voorafgaan en stelt indringende, normatieve vragen aan de samenleving: "Hoe kán het dat we dit keer op keer maar laten gebeuren?".³⁶ Door haar werk wordt het publiek niet alleen geïnformeerd, maar ook geëmotioneerd en gemobiliseerd, wat haar tot een invloedrijke actor in het netwerk maakt.

2.4 De Geldstromen: Het Onzichtbare Netwerk

Een analyse van het actornetwerk is onvolledig zonder de onderliggende financieringsstructuren te onderzoeken. Deze geldstromen bepalen in grote mate de capaciteit, de focus en soms zelfs de agenda van de maatschappelijke organisaties.

De belangrijkste NGO's in het veld zijn sterk afhankelijk van overheidsfinanciering.

Rutgers, bijvoorbeeld, ontvangt substantiële, meerjarige subsidies van het Ministerie van Buitenlandse Zaken voor internationale programma's, en van de ministeries van VWS en OCW voor nationale projecten en allianties. Dit wordt aangevuld met aanzienlijke bijdragen van de Nationale Postcode Loterij en internationale stichtingen.³⁷ Ook Atria wordt primair gefinancierd door een structurele subsidie van het Ministerie van OCW, aangevuld met projectopdrachten van diverse overheden.³⁹ Emancipator participeert in allianties die eveneens door OCW worden ondersteund.³¹

Dit model van (grotendeels) publieke financiering staat in contrast met organisaties zoals het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI), dat weliswaar een ANBI-status heeft, maar primair wordt gefinancierd uit particuliere donaties en legaten, waarbij de donoren niet openbaar zijn.⁴⁰ Dit illustreert een andere vorm van macht en invloed binnen het bredere maatschappelijke debat, een die minder transparant is.

Daarnaast is de invloed van grote, internationale filantropische stichtingen zoals de Ford Foundation en de Open Society Foundations een belangrijke, vaak onzichtbare factor. Deze organisaties financieren wereldwijd projecten op het gebied van mensenrechten, democratie en sociale rechtvaardigheid en onderhouden contacten op het hoogste politieke en ambtelijke niveau, zoals met USAID, het Amerikaanse agentschap voor internationale ontwikkeling.⁴³ Hun financieringsprioriteiten kunnen de agenda's van (internationale) NGO's, en daarmee indirect ook het Nederlandse debat, beïnvloeden.

De analyse van het actornetwerk onthult dat er geen sprake is van een verzameling losstaande entiteiten, maar van een hecht ecosysteem met een sterke, symbiotische relatie tussen de staat en het maatschappelijk middenveld. Deze relatie is wederkerig: de staat is afhankelijk van de expertise, de signaleringsfunctie en de maatschappelijke legitimiteit die NGO's bieden, terwijl de NGO's op hun beurt afhankelijk zijn van de staat voor financiering, toegang en uiteindelijk beleidsverandering.

Dit symbiotische proces kan worden gezien als een cyclus. Het begint met de agendering van het probleem door NGO's zoals Atria en Movisie en mediamakers als Belleman, die bewustzijn creëren en het onderwerp op de publieke agenda plaatsen.¹⁵ Vervolgens wordt deze maatschappelijke druk opgepikt door politici, zoals Kamerlid Mutluer, die deze vertalen naar concrete politieke voorstellen en druk uitoefenen op de regering.²⁴ De overheid reageert hierop door beleid te formuleren, zoals het plan 'Stop Femicide!' ²¹, en door financiering beschikbaar te stellen voor onderzoek (via het WODC of de Femicide Monitor) en voor preventie- en hulpverleningsprogramma's. Deze financiële middelen stromen vervolgens voor een aanzienlijk deel terug naar de

maatschappelijke organisaties die het probleem oorspronkelijk agendeerden, waardoor hun positie en capaciteit binnen het netwerk worden versterkt.³⁷ De staat gebruikt de output van deze gefinancierde projecten – de rapporten, data en expertise – om haar beleid te rechtvaardigen, te evalueren en verder te verfijnen. Dit creëert een zichzelf versterkende cyclus van agendering, financiering, beleidsvorming en legitimering. De 'manipulatie' van het narratief is hier geen eenzijdige actie, maar een collectief, systemisch en circulair proces waarin alle actoren een rol spelen en van elkaar afhankelijk zijn.

Hoofdstuk 3: De Strijd om het Woord: Narratieve Framing en Manipulatie in de Praktijk

De manier waarop femicide wordt beschreven in de media, in de rechtbank en in beleidsstukken is niet neutraal. De keuze voor bepaalde woorden en verhaallijnen – de narratieve framing – bepaalt in hoge mate hoe het publiek, professionals en politici het probleem begrijpen en erop reageren. Dit hoofdstuk analyseert deze strijd om het woord. Het onderzoekt de strategische verschuiving in terminologie en duikt diep in twee contrasterende casestudies om te laten zien hoe verschillende narratieve scripts worden toegepast op verschillende soorten femicide, met verstreckende gevolgen voor de maatschappelijke perceptie.

3.1 Van "Familedrama" naar Femicide: Een Semantische Verschuiving

Een van de meest zichtbare en succesvolle vormen van narratieve interventie in de afgelopen jaren is de bewuste poging van actoren om verhullende, eufemistische termen te vervangen door de politiek geladen term 'femicide'. Termen als "familedrama", "crime passionnel", "liefdesdrama" of "echtelijke ruzie" werden lange tijd gebruikt in de media en de volksmond om partnerdoding te beschrijven.²⁴ Deze termen hebben een verhullend effect: ze suggereren een incidentele, vaak onvermijdelijke escalatie binnen de beslotenheid van het gezin, gedreven door intense emoties als liefde of jaloezie. Ze depolitiseren het geweld door het te framen als een privéaangelegenheid.

Actoren uit het maatschappelijk middenveld, de media en de politiek hebben actief campagne gevoerd om dit frame te doorbreken.⁵ Zij stellen dat deze termen de onderliggende machtsstructuren en de genderdimensie van het geweld miskennen.²⁰ Door het geweld consequent 'femicide' te noemen, wordt een strategische, semantische verschuiving bewerkstelligd. De daad wordt hiermee uit de privésfeer getrokken en in de publieke, politieke arena geplaatst. Het wordt niet langer gepresenteerd als een persoonlijk drama, maar als de meest extreme uiting van een structureel maatschappelijk probleem: genderongelijkheid en mannelijk geweld tegen vrouwen.²⁴ Deze herbenoeming is een fundamentele stap in de narratieve constructie, omdat het de aard van het probleem zelf herdefinieert en daarmee de weg vrijmaakt voor een andere, meer structurele aanpak.

3.2 Casestudy 1: De Narratieve Isolatie van "Eerwraak" - De Zaak Roshin in Apeldoorn

De moord op de 28-jarige Roshin in Apeldoorn in september 2023 biedt een pregnante casestudy van hoe een specifieke vorm van femicide narratief wordt geïsoleerd en geframed. Een gedetailleerde analyse van de mediaverslaggeving en de communicatie vanuit justitie onthult een consistent en krachtig narratief script.⁵⁰

De framing van deze zaak rust op drie pijlers. Ten eerste de dominante terminologie: de daad wordt vrijwel unaniem en onmiddellijk gelabeld als "eerwraak".⁵⁰ Het Openbaar Ministerie (OM) neemt deze term over en benoemt het expliciet als het motief, terwijl het tegelijkertijd de term problematiseert door te stellen dat er niets "eervols" is aan de daad. De officier van justitie noemt het "een volstrekt onacceptabel en ongewenst fenomeen waarvoor absoluut geen plaats is in onze Nederlandse samenleving".⁵¹ Deze framing positioneert het geweld als extern aan de Nederlandse normen.

Ten tweede wordt de culturele achtergrond van de daders en het slachtoffer systematisch benadrukt. In de berichtgeving wordt vermeld dat de familie van Syrisch/Koerdische afkomst is en dat Roshins nieuwe partner een Arabische man was, wat door de familie werd afgekeurd.⁵⁰ Deze details versterken het beeld dat het conflict geworteld is in specifieke, niet-westerse culturele codes en tradities.

Ten derde wordt de extreme brutaliteit van de daad breed uitgemeten: Roshin werd met 28 messteken om het leven gebracht, op straat, terwijl ze haar driejarige

dochtertje bij de hand hield.⁵⁰ De officier van justitie beschrijft het als een "beestachtige" afslachting.⁵¹ Deze focus op de gruwelijkheid van de methode draagt bij aan de perceptie van de daad als exceptioneel en afwijkend.

De narratieve functie van deze gecombineerde framing is het creëren van een verhaal over 'cultureel ander' geweld. Eergerelateerde femicide wordt gepresenteerd als een importprobleem, fundamenteel verschillend van 'gewone' partnerdoding. Dit heeft een dubbel en potentieel tegenstrijdig effect. Enerzijds genereert het enorme publieke verontwaardiging en een duidelijke veroordeling, wat kan leiden tot hoge straffen en politieke aandacht. Anderzijds kan het de onderliggende mechanismen die ook hier spelen – de patriarchale controle over het lichaam, de seksualiteit en de autonomie van een vrouw – isoleren van de mechanismen die spelen bij femicide door autochtone daders. Het risico is dat het publiek concludeert: "Dit is verschrikkelijk, maar het is iets wat 'zij' doen, niet 'wij'".

3.3 Casestudy 2: Het Dominante Script van "Intieme Terreur"

Voor de meerderheid van de femicidezaken in Nederland, gepleegd door (ex-)partners zonder een expliciete 'eermotivatatie', heeft zich een ander, maar eveneens krachtig narratief script ontwikkeld: dat van "intieme terreur". Dit script is inmiddels diep doorgedrongen in de taal van hulpverleners, media, en, cruciaal, het Openbaar Ministerie.¹²

De kern van dit narratief is het idee van een voorspelbaar patroon. Experts en het OM beschrijven een escalatieladder die vaak aan de fatale daad voorafgaat, bestaande uit een combinatie van gedragingen: het systematisch controleren, isoleren en vernederen van de vrouw.¹² Dit patroon wordt de 'voorspeller' van femicide, een reeks signalen die, indien correct geïnterpreteerd, een waarschuwing vormen.

Binnen dit script wordt de daadwerkelijke of aangekondigde (eind)beslissing van de vrouw om de relatie te verbreken geïdentificeerd als de meest voorkomende en gevaarlijkste trigger.⁶ Het moment van scheiding wordt geframed als het punt waarop de man de ultieme controle verliest. De moord wordt dan geïnterpreteerd als een laatste, wanhopige poging om de macht te herstellen of als een wraakactie omdat zijn 'ego' of 'status' is aangetast.⁶

De voorafgaande signalen, zoals stalking, (doods)bedreigingen en niet-fataal fysiek

geweld, worden in dit narratief gecast als "rode vlaggen".² Een centraal element van het verhaal is dat deze rode vlaggen systematisch worden gemist door de instanties. Verhalen van vrouwen die talloze keren aangifte deden zonder dat er adequaat werd ingegrepen, vormen een terugkerend motief.³⁶

De narratieve functie van dit script is tweeledig. Ten eerste biedt het een herkenbaar en hanteerbaar kader voor professionals om risico's in te schatten en te handelen. Het OM gebruikt de term 'intieme terreur' expliciet om de context en de ernst van een zaak te duiden, wat kan bijdragen aan een hogere strafeis.²² Ten tweede creëert het een verhaal van systeemfalen, wat de roep om betere training, protocollen en samenwerking tussen politie en hulpverlening legitimeert.

De analyse van deze twee casestudies legt een dubbele narratieve standaard bloot in de manier waarop femicide in Nederland wordt besproken. Enerzijds wordt "eerwraak" geframed als een cultureel, collectief en zorgvuldig gepland delict, uitgevoerd door een familie of clan. De focus ligt op de groep, de cultuur en de 'eer'.⁵⁰ Anderzijds wordt 'reguliere' partnerdoding, geframed als 'intieme terreur', vaker gepresenteerd als een individueel, psychologisch drama dat escaleert. Hier ligt de focus op de psychologie van de individuele dader: zijn jaloezie, zijn narcistische trekken, zijn onvermogen om de relatiebreuk te verwerken.²³

Hoewel beide onmiskenbaar vormen van femicide zijn, geworteld in de wens om controle uit te oefenen over een vrouw, leidt deze verschillende framing tot een andere maatschappelijke en politieke verwerking. Het 'eerwraak'-frame, met zijn nadruk op culturele afkomst, kan een 'othering'-effect hebben: het distantieert het geweld van de dominante samenleving en framet het als een probleem van 'de ander'. Het 'intieme terreur'-frame, met zijn nadruk op de psychologie van de dader, kan leiden tot een psychologisering van het probleem. Dit maskeert de dieperliggende maatschappelijke, patriarchale normen die dergelijk bezitterig en controlerend gedrag voeden en normaliseren.

De paradox is dat het 'eerwraak'-frame, ondanks zijn problematische 'othering'-aspect, soms de structurele en geplande aard van het geweld duidelijker blootlegt dan het 'intieme terreur'-frame. Het laatste kan, ondanks de goede bedoelingen, soms gevaarlijk dicht in de buurt komen van een gemoderniseerde versie van de 'crime of passion'-mythe: een daad uit een 'onmiddellijke gemoedsopwelling'⁵⁶, weliswaar voorafgegaan door een patroon, maar uiteindelijk een individuele implosie. Een werkelijk geïntegreerd en effectief narratief zou de fundamentele overeenkomsten tussen beide vormen van femicide – de ideologie van mannelijke dominantie en het zien van vrouwen als eigendom – moeten benadrukken,

in plaats van ze in afzonderlijke, en daardoor deels verhullende, narratieve categorieën te plaatsen.

Hoofdstuk 4: Geopolitieke Resonantie: Internationale Invloeden op het Nederlandse Debat

Het Nederlandse debat over femicide staat niet op zichzelf. Het resoneert met en wordt mede gevormd door transnationale dynamieken, internationale verdragen en geopolitieke spanningen. Deze invloeden werken op verschillende manieren door: van bovenaf, via de kaders van supranationale organisaties die het Nederlandse discours van legitimiteit en vocabulaire voorzien, en via frictie, waarbij buitenlandse staatsactoren en ideologieën botsen met de in Nederland gevoerde emancipatie-agenda. Dit hoofdstuk analyseert hoe deze geopolitieke factoren het narratief over femicide in Nederland beïnvloeden en instrumentaliseren.

4.1 Top-Down Invloed: De Rol van Supranationale Kaders

Supranationale organisaties zoals de Verenigde Naties (VN) en de Europese Unie (EU) spelen een cruciale rol in het vormgeven van het wereldwijd en daarmee ook het Nederlandse femicide-discours. Zij fungeren als een gezaghebbende bron die de toon zet en de normen bepaalt.

De Verenigde Naties: Via organen als UN Women en het UN Office on Drugs and Crime (UNODC) levert de VN de definitie die wereldwijd, en ook in Nederland door bijvoorbeeld de initiatiefnota Mutluer, wordt overgenomen: 'gender-related killings of women and girls'.¹⁴ Minstens zo belangrijk is de productie van alarmerende, wereldwijde statistieken. De claim dat er wereldwijd elke 10 of 11 minuten een vrouw wordt gedood door een partner of familielid⁵⁸ wordt door Nederlandse media en NGO's overgenomen om de schaal en de ernst van het probleem te onderstrepen.² Campagnes zoals de jaarlijkse '16 Days of Activism against Gender-Based Violence' (van 25 november tot 10 december) bieden een wereldwijd platform dat lokaal, ook in Nederland, wordt ingevuld en de aandacht voor het thema jaarlijks concentreert en

versterkt.⁵⁸

De Europese Unie en EIGE: Op Europees niveau speelt met name het European Institute for Gender Equality (EIGE) een sleutelrol. EIGE zet zich in voor het standaardiseren van dataverzameling in de lidstaten, wat essentieel is voor vergelijkend onderzoek en beleidsevaluatie.³ Hoewel het Verdrag van Istanbul een initiatief is van de Raad van Europa, wordt het door de EU krachtig gepromoot als het belangrijkste juridische instrument in de strijd tegen geweld tegen vrouwen. De monitoring van de naleving van dit verdrag door organen als GREVIO, en de daaruit voortvloeiende rapporten die wijzen op tekortkomingen in de Nederlandse implementatie¹⁰, vormen een belangrijke externe drukfactor. Ze bieden Nederlandse actoren munitie om de eigen regering aan te sporen tot meer actie.

Deze top-down invloed is van onschatbare waarde voor de Nederlandse actoren. De internationale kaders voorzien hen van een gelegitimeerd vocabulaire, vergelijkende data die het mogelijk maken om claims te doen als "Nederland doet het relatief slecht in Europa"⁵, en een gevoel van urgentie en verbondenheid met een wereldwijde mensenrechtenbeweging. Het transformeert een nationaal probleem naar een universele kwestie.

4.2 Geopolitieke Frictie: Contesterende Narratieven en Buitenlandse Invloed

Naast de harmoniserende invloed van internationale kaders, wordt het Nederlandse debat ook beïnvloed door geopolitieke frictie, waarbij de invloed van buitenlandse staten en ideologieën direct botst met de heersende normen in Nederland.

De Diyanet-kwestie: Een prominent voorbeeld is de invloed van het Turkse presidium voor religieuze zaken, Diyanet, op een deel van de Turks-Nederlandse gemeenschap. Diyanet financiert en stuurt imams naar Nederlandse moskeeën. Er bestaat in de Nederlandse politiek en samenleving aanzienlijke bezorgdheid over de boodschap die deze imams verspreiden, met name ten aanzien van maatschappelijke thema's als vrouwenemancipatie en LHBTIQ+-rechten. De perceptie is dat zij deze kwesties benaderen vanuit een conservatief, Turks-nationalistisch perspectief dat haaks kan staan op de in Nederland gepropageerde waarden van gelijkheid en zelfbeschikking.⁶³ Dit illustreert een directe geopolitieke invloed op de sociale normen binnen een specifieke gemeenschap in Nederland. Het creëert een 'geopolitieke breuklijn' in het discours over vrouwenrechten, waarbij de loyaliteit en invloedssfeer van een

buitenlandse staat een factor van betekenis wordt.

Islamitisch Feminisme als Tegen-narratief: Tegenover dit beeld van conservatieve, buitenlandse invloed staat een belangrijk en genuanceerd tegen-narratief: dat van het islamitisch feminisme. Voorvechters van dit perspectief, zoals islamoloog Noor Compier, betogen dat de onderdrukking van vrouwen niet inherent is aan de islam, maar het gevolg is van patriarchale culturele interpretaties en praktijken.⁶⁶ Zij stellen dat de Koran en het leven van de profeet Mohammed juist bronnen van emancipatie kunnen zijn, en wijzen erop dat de eerste vrouwen van de profeet economisch zelfstandig waren, iets waar westerse feministen eeuwen later voor moesten strijden. Dit narratief doorbreekt de simpele dichotomie van een 'progressief, seculier Westen' versus een 'conservatieve, onderdrukkende islam'. Het laat zien dat de strijd voor vrouwenrechten ook binnen religieuze en gemigreerde gemeenschappen wordt gevoerd, met eigen argumenten en referentiekaders. Dit complexe verhaal wordt echter vaak overstemd door de meer alarmerende en politiek gepolariseerde verhalen over Diyanet en 'eerwraak'.

Deze geopolitieke invloeden zijn geen neutrale achtergrondfactoren; ze worden actief en instrumenteel ingezet door verschillende actoren in het Nederlandse debat om hun eigen agenda's te bevorderen. Dit leidt tot een strategisch gebruik van het internationale en het culturele.

Aan de ene kant maken progressieve actoren gebruik van wat men 'opwaartse instrumentalisering' kan noemen. Een NGO als Atria of een politicus als Mutluer zal consequent verwijzen naar de verplichtingen onder het Verdrag van Istanbul¹⁰ of naar de alarmerende rapporten van de VN² om de legitimiteit en de urgentie van hun eisen te vergroten. Door het Nederlandse probleem te koppelen aan internationale normen en verdragen, verhogen ze de druk op de Nederlandse overheid en framen ze hun agenda als onderdeel van een universele strijd voor mensenrechten.

Aan de andere kant is er sprake van 'neerwaartse' of 'othering' instrumentalisering. De narratieve framing van de Apeldoorn-zaak als 'eerwraak'⁵⁰ of de politieke zorgen over de invloed van Diyanet⁶⁴ kunnen in een breder politiek debat worden ingezet om culturele verschillen te benadrukken en migratie of specifieke bevolkingsgroepen te problematiseren. In dit frame wordt de oorzaak van het geweld niet gezocht in universele patriarchale structuren, maar in de specifieke cultuur van 'de ander'.

Dit toont aan dat 'geopolitieke invloeden' dynamische elementen zijn in de narratieve strijd. Ze worden selectief ingezet, geframed en geïnterpreteerd om binnenlandse politieke doelen te dienen. Dit maakt de 'manipulatie' van het narratief over femicide

tot een nog complexer fenomeen, waarin internationale politiek en nationale identiteitskwesies onlosmakelijk met elkaar verweven zijn.

Hoofdstuk 5: Meta-Reflectie: De Contouren van het Ongezegde

Na de analyse van wat er gezegd, geframed en bevochten wordt in het Nederlandse femicide-discours, richt dit laatste analytische hoofdstuk zich op wat er systematisch *niet* of *onvoldoende* wordt gezegd. Een meta-reflectie op de dominante narratieven onthult significante blinde vlekken en verzwegen verhalen. Deze omissies zijn niet toevallig; ze wijzen op dieperliggende structurele ongemakken en de grenzen van het huidige debat. Dit hoofdstuk onderzoekt de contouren van het ongezegde: de blinde vlek van intersectionaliteit, de structurele stilte rond mannelijkheid, en de verborgen invloed van de financieringsstructuren die het debat mede vormgeven.

5.1 De Blinde Vlek van Intersectionaliteit

Ondanks de toenemende aandacht voor femicide, wordt het slachtofferschap in de dominante narratieven en, belangrijker nog, in de dataverzameling, nog te vaak als een eendimensionale categorie behandeld. De statistieken spreken over 'vrouwen' als een homogene groep¹, wat de specifieke en verhoogde risico's verhult die vrouwen lopen op het snijvlak van meerdere assen van achterstelling. Er is een significant gebrek aan systematische data en diepgaande analyse van de ervaringen van slachtoffers op basis van hun etniciteit, migratiestatus, sociaaleconomische klasse, seksuele oriëntatie, genderidentiteit, of een eventuele handicap.

Hoewel het 'eerwraak'-narratief een specifieke culturele context toekent aan een subgroep van slachtoffers, ontbreekt een bredere, intersectionele analyse. De vraag hoe factoren als institutioneel racisme, preciaire verblijfsstatus, taalbarrières of armoede de kwetsbaarheid voor en de mogelijkheden om te ontsnappen aan partnergeweld beïnvloeden, blijft grotendeels onbeantwoord. De focus op 'cultuur' in het eerwraak-frame kan zelfs een dieper, intersectioneel begrip in de weg staan door alle problemen te reduceren tot één culturele verklaring.

Deze blinde vlek wordt wel erkend door enkele vooruitstrevende actoren. Movisie pleit

expliciet voor een brede definitie van femicide die ook geweld tegen trans personen omvat, omdat het niet voldoen aan heersende gendernormen een significante risicofactor is voor geweld.¹⁴ Atria concludeert in haar analyse van Europese data dat er meer onderzoek nodig is naar de intersecties van gender met andere persoonlijke kenmerken om de verschillen in geweldservaringen in kaart te brengen.³⁰ Deze erkenningen bevestigen dat intersectionaliteit een bekende, maar nog grotendeels onontgonnen blinde vlek is in het Nederlandse femicide-discours. Het verhaal van 'de vrouw' wordt verteld, maar de vele, verschillende verhalen van specifieke groepen vrouwen blijven grotendeels verzwegen.

5.2 De Structurele Stilte rond Mannelijkheid

Het dominante femicide-discours in Nederland is overwegend slachtoffer- en systeemgericht. De aandacht gaat uit naar de bescherming van (potentiële) slachtoffers, de opvang, de juridische aanpak en het verbeteren van de samenwerking binnen de keten. Wanneer de dader in beeld komt, wordt zijn gedrag vaak gepsihologiseerd: het wordt verklaard vanuit individuele pathologieën zoals jaloezie, narcisme, controledwang of een gekrenkt ego.⁶ Wat hierbij structureel onderbelicht blijft, zijn de dieperliggende, maatschappelijk geconstrueerde normen van mannelijkheid die dit gedrag voeden, rechtvaardigen en soms zelfs aanmoedigen.

De aanwezigheid van een organisatie als Emancipator, die zich expliciet richt op de rol van mannen en het bevragen van destructieve mannelijkheidsnormen, is een belangrijke maar relatief marginale stem in het publieke debat.³¹ De initiatiefnota van Mutluer benoemt wel de noodzaak om "schadelijke genderstereotypen" en "seksistische opvattingen" aan te pakken²⁴, maar de concrete beleidsvoorstellen richten zich primair op de gevolgen (het bestraffen van stalking en geweld) en niet op de primaire preventie: het transformeren van de culturele wortels van het probleem bij (potentiële) daders.

Dit vormt een cruciale verzwegen narratief. Het is politiek en maatschappelijk aanzienlijk eenvoudiger en minder confronterend om te focussen op het 'opvangen' van slachtoffers en het 'repareren' van het systeem, dan om de ongemakkelijke waarheid onder ogen te zien over de rol die destructieve mannelijkheidsidealen – zoals het idee dat mannen recht hebben op controle over vrouwen, dat kwetsbaarheid een zwakte is, en dat geweld een legitiem middel is om status te herwinnen – spelen in de gehele samenleving, niet alleen bij een kleine groep 'monsterlijke' daders. De

stilte rond mannelijkheid is de stilte rond de bron van het probleem.

5.3 De Verborgen Invloed van Financieringsstructuren

Voortbouwend op de analyse van de geldstromen in hoofdstuk 2, onthult een meta-reflectie hoe de structuur van financiering zelf de grenzen van het discours kan bepalen. De sterke afhankelijkheid van maatschappelijke organisaties van overheidssubsidies en de projectmatige financiering door grote stichtingen is niet zonder gevolgen voor de aard van de interventies die worden ontwikkeld en gepromoot.

Overheden en grote filantropische instellingen hebben een voorkeur voor het financieren van concrete, meetbare en tijdgebonden projecten met duidelijke 'deliverables'.³⁷ Dit creëert een institutionele prikkel voor NGO's om zich te richten op 'veilige', pragmatische interventies die goed in een projectvoorstel passen: de ontwikkeling van een training voor professionals, het opzetten van een toolkit, het lanceren van een publiekscampagne. Hoewel waardevol, kunnen deze interventies de aandacht afleiden van meer fundamentele, radicale kritiek op de structuren die femicide mogelijk maken, zoals het patriarchaat, kapitalistische uitbuiting of de rol van de staat zelf. Dergelijke kritiek is immers moeilijker te kwantificeren, politiek gevoeliger en past minder goed in de logica van projectcycli en subsidieaanvragen.

De ultieme blinde vlek is dan ook de vraag naar wat er *niet* wordt onderzocht en welke activistische strategieën *niet* worden gefinancierd. De manier waarop het actornetwerk zichzelf financiert en in stand houdt, bepaalt mede de grenzen van het denkbare en het zegbare. Het verzwegen verhaal hier is de mogelijkheid dat de financieringsstructuur, onbedoeld, een discours bevordert dat de symptomen bestrijdt, maar de diepste oorzaken ongemoeid laat.

De toenemende professionalisering en institutionalisering van de aanpak van femicide, gedreven door het symbiotische actornetwerk van staat en NGO's, brengt het risico met zich mee van de creatie van wat men een 'Femicide-Industrieel Complex' zou kunnen noemen. Dit is een systeem dat, hoewel ongetwijfeld gedreven door goede intenties, het gevaar loopt meer gericht te zijn op zijn eigen voortbestaan – via de continue cyclus van agendering, onderzoek, projectfinanciering en beleidsevaluatie – dan op het radicaal uitroeien van de diepste oorzaken van het

probleem.

Dit proces voltrekt zich stapsgewijs. Eerst wordt het probleem succesvol geagendeerd (Hoofdstuk 2), wat leidt tot een toename van publieke en private geldstromen.³⁷

Organisaties specialiseren zich vervolgens in de aanpak van femicide en worden voor hun voortbestaan afhankelijk van deze geldstromen. De focus van hun werkzaamheden kan daardoor verschuiven naar wat 'werkt' binnen de bestaande politieke en bureaucratische kaders en wat 'meetbaar' en 'rapporteerbaar' is. Dit leidt tot een nadruk op systeeminterventies (zoals het verbeteren van de samenwerking tussen politie en zorg²¹) en secundaire preventie (zoals risicotaxatie-instrumenten).

De primaire preventie – het aanpakken van diepgewortelde, culturele normen over mannelijkheid, macht en gender in de hele samenleving – is daarentegen veel complexer, langduriger en politiek riskanter. De resultaten zijn moeilijk meetbaar en de interventies vereisen een confrontatie met ongemakkelijke waarheden die de hele maatschappij aangaan. Het risico bestaat dat deze fundamentele aanpak ondergesneeuwd raakt in een systeem dat primair gericht is op het *managen* van de crisis, in plaats van op het *oplossen* ervan. Het meest verzwegen narratief is dan de kritische zelfreflectie dat de huidige, geïstitutionaliseerde aanpak mogelijk, onbedoeld, de status quo bestendigt in plaats van deze fundamenteel uitdaagt.

Conclusie en Aanbevelingen

Synthese van de Analyse

De analyse in dit rapport heeft aangetoond dat de 'narratieve manipulatie' van femicide in Nederland gedurende de periode 2018–2024 een complex, gelaagd en systemisch proces is. Het is geen bewuste samenzwering van één actor, maar het dynamische resultaat van een invloedrijk actornetwerk waarin data, frames, financiering en politieke belangen onlosmakelijk met elkaar zijn verweven. De strijd om het woord 'femicide' is een strijd om de definitie van de werkelijkheid, die bepaalt welke problemen als urgent worden gezien en welke oplossingen als legitiem worden

beschouwd.

De kwantitatieve data, hoewel methodologisch beperkt door het ontbreken van een wettelijke definitie, vormen het cruciale fundament en strijdtoneel. Actoren transformeren deze data succesvol naar een krachtig narratief van een structureel, gendergerelateerd probleem, gesymboliseerd door de alomtegenwoordige slogan "elke acht dagen". Dit narratief wordt versterkt en verspreid door een symbiotisch netwerk van de staat (overheid, OM, WODC), het maatschappelijk middenveld (kennisinstituten, hulpverleners, academici) en de media, die elkaar legitimeren en financieren in een zichzelf versterkende cyclus.

De analyse van de narratieve framing in de praktijk heeft een dubbele standaard blootgelegd. 'Eerwraak' wordt narratief geïsoleerd als een cultureel, collectief en 'ander' delict, terwijl de meeste partnerdodingen worden geframed via het geïstitutionaliseerde script van 'intieme terreur', dat focust op individuele psychologie en systeemfalen. Beide frames, hoewel verschillend, lopen het risico de universele, patriarchale machtsstructuren die aan alle vormen van femicide ten grondslag liggen, te verhullen. Deze nationale dynamiek wordt verder beïnvloed door geopolitieke factoren, waarbij supranationale kaders van de VN en EU als hefboom worden gebruikt, terwijl de invloed van buitenlandse staten en ideologieën voor frictie zorgt.

Ten slotte heeft de meta-reflectie de contouren van het ongezegde blootgelegd. Er zijn significante blinde vlekken rond intersectionaliteit en de rol van maatschappelijke mannelijkheidsnormen. De structuur van het systeem zelf, met zijn afhankelijkheid van projectfinanciering, dreigt een 'Femicide-Industrieel Complex' te creëren dat meer gericht is op het managen van de crisis dan op het radicaal aanpakken van de wortels ervan. Het dominante narratief, hoe succesvol ook in het agenderen van het probleem, laat cruciale aspecten van de werkelijkheid onbesproken.

Aanbevelingen

Op basis van deze diepgaande analyse worden de volgende gelaagde aanbevelingen gedaan, gericht op het doorbreken van de geïdentificeerde blinde vlekken en het verrijken van het femicide-discours.

Voor Beleidsmakers en Justitie:

1. **Definieer en Veranker:** Veranker een eenduidige, gender-sensitieve en juridisch werkbare definitie van femicide in alle relevante beleidsdocumenten, onderzoeksprotocollen en professionele richtlijnen van politie, OM en de rechterlijke macht. Laat u hierbij inspireren door het lopende WODC-onderzoek¹⁷ en de methodologische overwegingen van de Nederlandse Femicide Monitor¹⁶ om te komen tot een definitie die recht doet aan de gendergerelateerde motivatie.
2. **Mandateer Intersectionele Dataverzameling:** Geef het CBS, de politie en het OM de opdracht om bij de registratie van (dodelijk) geweld systematisch data te verzamelen over de intersectionele kenmerken van zowel slachtoffers als daders (o.a. etniciteit, migratiestatus, sociaaleconomische status, beperking, genderidentiteit). Alleen zo kunnen de blinde vlekken rond de kwetsbaarheid van specifieke groepen worden geadresseerd en kan beleid effectiever worden toegespitst.¹⁴
3. **Investeer in Primaire Preventie bij de Bron:** Verschuif de focus en de financiering van louter secundaire preventie (risicotaxatie) en tertiaire interventies (opvang, straf) naar substantiële, structurele investeringen in primaire preventie. Dit betekent het financieren van langlopende programma's in het onderwijs, sportclubs en online omgevingen die gericht zijn op het bevragen en transformeren van schadelijke mannelijkheidsnormen, in nauwe samenwerking met gespecialiseerde organisaties als Emancipator.³¹

Voor Media en Journalisten:

1. **Ontwikkel een Redactioneel Protocol:** Stel binnen redacties een helder protocol op voor de verslaggeving over femicide. Vermijd systematisch verhullende termen als 'familiedrama' en leg in de berichtgeving consistent de nadruk op de patronen van dwingende controle ('coercive control') die vaak aan de daad voorafgaan, in plaats van te focussen op de vermeende 'trigger'.
2. **Doorzie en Benoem de 'Othering'-Functie:** Wees kritisch op het 'eerwraak'-frame. Hoewel het motief benoemd moet worden, dient de verslaggeving de onderliggende patriarchale mechanismen (controle, bezitsdenken) te benadrukken die dit geweld verbinden met andere vormen van femicide, in plaats van het te isoleren als een louter cultureel fenomeen. Verbind

de analyse van 'eerwraak' met de bredere problematiek van femicide.

Voor Maatschappelijke Organisaties en Onderzoekers:

1. **Focus op Daderschap en Mannelijkheid:** Intensiveer wetenschappelijk onderzoek en de ontwikkeling van interventies gericht op (potentiële) daders en de rol van mannelijkheid. Evalueer de effectiviteit van bestaande daderprogramma's kritisch en ontwikkel nieuwe, preventieve benaderingen die verder gaan dan alleen woedebeheersing.
2. **Waak voor Institutionele Stagnatie:** Wees als sector transparant over financieringsbronnen en reflecteer continu en kritisch op de mate waarin deze de onderzoeks- en beleidsagenda's beïnvloeden. Organiseer een sector-brede dialoog over het risico van het 'Femicide-Industrieel Complex' om te voorkomen dat de sector primair gericht raakt op het eigen voortbestaan in plaats van op radicale maatschappelijke verandering.
3. **Geef de Verzwegen Verhalen een Stem:** Creëer actieve platforms en onderzoeksprojecten die de verhalen van de meest gemarginaliseerde slachtoffers en nabestaanden centraal stellen. Werk samen met gemeenschapsorganisaties om de ervaringen van vrouwen van kleur, vrouwen met een beperking, LHBTIQ+ personen en vrouwen in armoede zichtbaar te maken en te vertalen naar de beleids- en hulpverleningspraktijk.

Geciteerd werk

1. 125 mensen vermoord in 2023 - Centraal Bureau voor de Statistiek | CBS, geopend op juli 21, 2025, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/35/125-mensen-vermoord-in-2023>
2. Komt femicide in alle lagen van de samenleving voor? En andere vragen over vrouwenmoord beantwoord | EenVandaag, geopend op juli 21, 2025, <https://eenvandaag.avrotros.nl/doe-mee/komt-femicide-in-alle-lagen-van-de-samenleving-voor-en-andere-vragen-over-vrouwenmoord-beantwoord-153346>
3. Country profile for Netherlands | European Institute for Gender Equality, geopend op juli 21, 2025, https://eige.europa.eu/gender-based-violence/countries/netherlands?language_content_entity=en
4. Nieuwe CBS cijfers over moord en doodslag in Nederland - Huiselijk geweld, geopend op juli 21, 2025, <https://www.huiselijkgeweld.nl/actueel/nieuws/2023/08/29/nieuwe-cbs-cijfers-over-moord-en-doodslag-in-nederland>

5. Geweld tegen vrouwen: de cijfers in Nederland zijn om te huilen - LINDA.nl, geopend op juli 21, 2025, <https://www.linda.nl/nieuws/binnenland/geweld-tegen-vrouwen-cijfers/>
6. Stop femicide en voorkom vrouwenmoord | Sterk Huis, geopend op juli 21, 2025, <https://www.sterkhuis.nl/huiselijk-geweld/femicide/>
7. Vrouwen in Nederland hebben een levensgevaarlijk mannenprobleem - Joop - BNNVARA, geopend op juli 21, 2025, <https://www.bnnvara.nl/joop/artikelen/vrouwen-in-nederland-hebben-een-levensgevaarlijk-mannenprobleem>
8. 'Verontrustend' veel femicide-zaken in Nederland: 'Gaait altijd patroon aan vooraf', geopend op juli 21, 2025, <https://www.nporadio1.nl/nieuws/binnenland/d6ffa34a-8956-47a3-9581-f273ba2bada8/verontrustend-veel-femicide-zaken-in-nederland-gaait-altijd-patroon-aan-vooraf>
9. WODC-onderzoek naar femicide ondersteunt beleidsmakers en professionals strafrechtketen | Nieuwsbericht, geopend op juli 21, 2025, <https://www.wodc.nl/actueel/nieuws/2025/06/23/wodc-onderzoek-naar-femicide-ondersteunt-beleidsmakers-en-professionals-strafrechtketen>
10. Waarom femicide een lastig onderwerp is - WOMEN Inc., geopend op juli 21, 2025, <https://www.womeninc.nl/artikel/waarom-femicide-een-lastig-onderwerp-is/>
11. Femicide - Academie voor de Rechtspraak, geopend op juli 21, 2025, <https://www.avdr.nl/legalflix/blogs/femicide/>
12. Wat schuilt er achter vrouwenmoord? 'Mannen willen hun status herpakken' - NOS, geopend op juli 21, 2025, <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2575460>
13. Measuring femicide in the Netherlands, geopend op juli 21, 2025, https://femicide-watch.org/sites/default/files/2023-04/Measuring%20femicide%20in%20the%20Netherlands_0.pdf
14. Femicide: feiten en cijfers - Movisie, geopend op juli 21, 2025, <https://www.movisie.nl/artikel/femicide-feiten-cijfers>
15. Wat is femicide? | Geweld tegen vrouwen, geopend op juli 21, 2025, <https://atria.nl/nieuws-publicaties/geweld-tegen-vrouwen/wat-is-femicide/>
16. De Nederlandse Femicide Monitor - Universiteit Leiden, geopend op juli 21, 2025, <https://www.universiteitleiden.nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/governance-and-global-affairs/de-nederlandse-femicide-monitor>
17. Femicide in de Nederlandse rechtspraak : juridische erkenning en straftoemeting - WODC, geopend op juli 21, 2025, <https://www.wodc.nl/onderzoek-in-uitvoering/welk-onderzoek-doen-we/3534---femicide-in-de-nederlandse-rechtspraak-juridische-erkenning-en-straftoemeting>
18. Tip of the Iceberg: Reporting and Gender-Based Violence in Developing Countries - PMC, geopend op juli 21, 2025, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3927971/>
19. Femicide: wat doen andere landen beter? | Geweld tegen vrouwen - Atria | Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis, geopend op juli 21,

2025,

<https://atria.nl/nieuws-publicaties/geweld-tegen-vrouwen/femicide-wat-doen-an-dere-landen-beter/>

20. Femicide: preventie en aanpak begint met een gedeelde definitie - Movisie, geopend op juli 21, 2025, <https://www.movisie.nl/artikel/femicide-preventie-aanpak-begint-gedeelde-definitie>
21. Plan van aanpak Stop Femicide! gepresenteerd | Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl, geopend op juli 21, 2025, <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/06/07/plan-van-aanpak-stop-femicide-gepresenteerd>
22. OM eist 14 jaar cel voor poging moord op ex-partner | Nieuwsbericht | Openbaar Ministerie, geopend op juli 21, 2025, <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2023/10/25/om-eist-14-jaar-cel-voor-poging-moord-op-ex-partner>
23. OM eist 18 jaar celstraf en TBS tegen verdachte van femicide ..., geopend op juli 21, 2025, <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2023/11/07/om-eist-18-jaar-celstraf-en-tbs-tegen-verdachte-van-femicide>
24. Initiatiefnota van het lid Mutluer over femicide – erkenning en aanpak van gendergerelateerd dodelijk geweld | Tweede Kamer der Staten-Generaal, geopend op juli 21, 2025, <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2024Z18870&did=2024D45010>
25. 36658 - Initiatiefnota van het lid Mutluer over femicide – erkenning en aanpak van gendergerelateerd dodelijk geweld - Parlementaire monitor, geopend op juli 21, 2025, <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vmiigbpqfqyj>
26. Initiatiefnota Femicide - Nederlandse VrouwenRaad, geopend op juli 21, 2025, <https://www.nederlandse vrouwenraad.nl/nieuws/initiatiefnota-femicide/>
27. Toelichting op verkenning naar 24/7 meldpunt femicide en het verbeteren van de bereikbaarheid van Veilig Thuis en reactie op initiatiefnota Mutluer - Tweede Kamer, geopend op juli 21, 2025, https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2025Z06174&did=2025D14262
28. Kamerbrief moties en toezeggingen femicide | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl, geopend op juli 21, 2025, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/04/01/kamerbrief-over-toelichting-op-verkenning-naar-24-7-meldpunt-femicide-en-het-verbetere-n-van-de-bereikbaarheid-van-veilig-thuis-en-reactie-op-initiatiefnota-mutluer>
29. Kamervragen (Aanhangsel) 2024-2025, nr. 1821 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen, geopend op juli 21, 2025, <https://zoek.officiëlebekendmakingen.nl/ah-tk-20242025-1821.html>
30. Nieuwe Europese cijfers: gendergerelateerd geweld tegen vrouwen - Atria | Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis, geopend op juli 21,

2025,

<https://atria.nl/nieuws-publicaties/geweld-tegen-vrouwen/nieuwe-europese-cijfers-gendergerelateerd-geweld-tegen-vrouwen/>

31. Jaarverslag 2023.pptx - Emancipator, geopend op juli 21, 2025, <https://emancipator.nl/wp-content/uploads/2024/11/2023-jaarverslag.pdf>
32. Congres 25 november 2024 - Aanpak femicide - Blijf Groep, geopend op juli 21, 2025, <https://www.blijfgroep.nl/congres-aanpak-femicide/>
33. Femicide - Instituut voor Veiligheid, geopend op juli 21, 2025, <https://www.instituutvoorveiligheid.nl/femicide/>
34. Saskia Belleman en Ingrid Coenradie over femicide - Bar Laat - BNNVARA, geopend op juli 21, 2025, <https://www.bnnvara.nl/barlaat/videos/614407>
35. Saskia Belleman en Tessel ten Zeege over femicide in Nederland - Vogue, geopend op juli 21, 2025, <https://www.vogue.nl/cultuur/voices/femicide-nederland-saskia-belleman-tessel-ten-zeege/>
36. Saskia Belleman maakt podcast over femicide: 'Hoe meer ik leer, hoe bozer ik word' - Linda, geopend op juli 21, 2025, <https://www.linda.nl/nieuws/media/saskia-belleman-podcast-femicide/>
37. Annual report - Rutgers, geopend op juli 21, 2025, <https://rutgers.nl/wp-content/uploads/2024/10/Rutgers-annual-report-2023.pdf>
38. Jaarverslag en slotwet Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2023 - Rijksoverheid, geopend op juli 21, 2025, <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/jaarverslagen/2024/05/15/onderwijs-cultuur-en-wetenschap-2023/ocw-jaarverslag-2023.pdf>
39. Jaarverslag Atria 2023 - Atria | Kennisinstituut voor Emancipatie en ..., geopend op juli 21, 2025, <https://prod-cdn.atria.nl/wp-content/uploads/2021/05/01171126/Jaarverslag-Atria-2023.pdf>
40. Centrum Informatie en Documentatie Israël - Wikipedia, geopend op juli 21, 2025, https://nl.wikipedia.org/wiki/Centrum_Informatie_en_Documentatie_Isra%C3%AB
41. Financieel Jaarverslag 2023 - CIDI, geopend op juli 21, 2025, <https://www.cidi.nl/wp-content/uploads/2024/07/CIDI-jaarrekening-2023-verkort-met-controleverklaring.pdf>
42. Anbi - CIDI, geopend op juli 21, 2025, <https://www.cidi.nl/anbi/>
43. 122761 - Rutgers University Foundation, geopend op juli 21, 2025, <https://www.fordfoundation.org/work/our-grants/awarded-grants/grants-databases/rutgers-university-foundation-122761/>
44. Statement of commitment to USAID's Democracy Delivers initiative - Ford Foundation, geopend op juli 21, 2025, <https://www.fordfoundation.org/news-and-stories/news-and-press/news/statement-of-commitment-to-usaids-democracy-delivers-initiative/>
45. Open Society and Other Funders Launch New Initiative to Ensure AI Advances the Public Interest, geopend op juli 21, 2025, <https://www.opensocietyfoundations.org/newsroom/open-society-and-other-funders-launch-new-initiative-to-ensure-ai-advances-the-public-interest>

46. Rockefeller, Open Society, and Ford Foundations Announce Efforts to Help Puerto Rico Rebound and Rebuild, geopend op juli 21, 2025,
<https://www.opensocietyfoundations.org/newsroom/rockefeller-open-society-and-ford-foundations-announce-efforts-help-puerto-rico>
47. Top Biden official repeatedly met with Soros' foundation and other influential left-wing groups, docs show | Fox News, geopend op juli 21, 2025,
<https://www.foxnews.com/politics/top-biden-official-repeatedly-met-soros-foundation-other-influential-left-wing-groups-docs-show>
48. Geweld tegen vrouwen - College voor de Rechten van de Mens, geopend op juli 21, 2025,
<https://www.mensenrechten.nl/themas/gendergelijkheid/geweld-tegen-vrouwen>
49. Femicide of moord? Over het belang van een feministisch perspectief bij gendergerelateerde moorden - Scholarly Publications Leiden University, geopend op juli 21, 2025,
<https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A4105347/view>
50. Broers en neven veroordeeld tot 25 jaar cel voor eerwraakmoord Apeldoorn - NOS, geopend op juli 21, 2025,
<https://nos.nl/artikel/2556593-broers-en-neven-veroordeeld-tot-25-jaar-cel-voor-eerwraakmoord-apeldoorn>
51. OM eist 25 jaar tegen 4 verdachten voor gruwelijke eerwraakmoord ..., geopend op juli 21, 2025,
<https://www.om.nl/actueel/nieuws/2025/01/23/om-eist-25-jaar-tegen-4-verdacht-en-voor-gruwelijke-eerwraakmoord-in-apeldoorn>
52. Broers en neven veroordeeld tot 25 jaar cel voor eerwraakmoord Apeldoorn - NOS, geopend op juli 21, 2025, <https://nos.nl//2556593>
53. Rechtszaak: moord op de 28-jarige Roshin, met 28 messteken om het leven gebracht, geopend op juli 21, 2025,
<https://www.youtube.com/watch?v=d5D3rPwvEKs>
54. 25 jaar celstraf geëist tegen vier verdachten eerwraakmoord Apeldoorn - NOS, geopend op juli 21, 2025, <https://nos.nl//2552944>
55. Roshin (28) VERMOORD voor de ogen van haar DOCHTER door eigen familie - YouTube, geopend op juli 21, 2025,
<https://www.youtube.com/watch?v=wS5HfivRIRQ>
56. Gevangenisstraf en tbs voor het doodsteken van ex-partner - De Rechtspraak, geopend op juli 21, 2025,
<https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Gelderland/Nieuws/Paginas/Gevangenisstraf-en-tbs-voor-het-doodsteken-van-ex-partner.aspx>
57. 27 jaar cel en tbs na moord op ex-vriendin in Delft en neersteken moeder en haar partner, geopend op juli 21, 2025,
<https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Den-Haag/Nieuws/Paginas/27-jaar-cel-en-tbs-na-moord-op-exvriendin-in-Delft-en-neersteken-moeder-en-diens-partner.aspx>
58. One woman or girl is killed every 10 minutes by their intimate partner or family member, geopend op juli 21, 2025,

- <https://www.unwomen.org/en/news-stories/press-release/2024/11/one-woman-or-girl-is-killed-every-10-minutes-by-their-intimate-partner-or-family-member>
59. One woman killed every 10 minutes: The harrowing global reality of femicide | UN News, geopend op juli 21, 2025, <https://news.un.org/en/story/2024/11/1157386>
60. One woman is killed every 10 minutes by their intimate partners or other family members, geopend op juli 21, 2025, <https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2024/November/one-woman-is-killed-every-10-minutes-by-their-intimate-partners-or-other-family-members.html>
61. At Least 11 Women Are Victims of Femicide Every Day in Latin America and the Caribbean, geopend op juli 21, 2025, <https://www.cepal.org/en/pressreleases/least-11-women-are-victims-femicide-every-day-latin-america-and-caribbean>
62. Digitale dimensie van geweld tegen vrouwen | Rapport, geopend op juli 21, 2025, <https://www.huiselijkgeweld.nl/publicaties/rapporten/2023/10/31/digitale-dimensie-van-geweld-tegen-vrouwen>
63. Vragen over Diyanet en kindhuwelijken - Beleidsradar, geopend op juli 21, 2025, <https://www.beleidsradar.nl/documenten/f0ea68c9-73b7-4fff-af4f-86e50ab1c9a7>
64. Alles wat ik voor Kerst wil is dat het Turkse Diyanet zijn ANBI-status verliest - Joop - bnnvara, geopend op juli 21, 2025, <https://www.bnnvara.nl/joop/artikelen/alles-wat-ik-voor-kerst-wil-is-dat-het-turkse-diyanet-zijn-anbi-status-verliest>
65. Hoe Ankara via Diyanet grip wil houden op Turkse Nederlanders - de Kanttekening, geopend op juli 21, 2025, <https://dekanttekening.nl/samenleving/hoe-wil-ankara-via-diyanet-grip-houden-op-turkse-nederlanders/>
66. De islam als emancipatiemotor: 'Het feminisme is al te vinden in de Koran' - de Kanttekening, geopend op juli 21, 2025, <https://dekanttekening.nl/samenleving/de-islam-als-emancipatiemotor-het-feminisme-is-al-te-vinden-in-de-koran/>
67. Mensenrechtenfonds | Mensenrechten | Rijksoverheid.nl, geopend op juli 21, 2025, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mensenrechten/mensenrechtenfonds>